

Katus Elvira

A bolgár identitás fórumai Magyarországon

A XIX. század végén és a XX. század elején Magyarországra betelepülő bolgár kertészek és kereskedők kötődése az óhazához még igen erős. 1914-ben már létrehozzák a ma Magyarországi Bolgárok Egyesületeként ismert szervezetüket. 1918-ban indítják útjára a bolgár iskolát, amely 2011 júniusáig fennállt. 1918-ban előbb egy bolgár pravoszláv kápolnát építenek, majd 1931-re elkészül a IX. kerületiben, a Vágóhid utcában ma is álló Szent Cirill és Metód-templom. 1957-ben az itt élő 445 bolgár család adományaiból felépül a Vágóhid utcában ma is működő Bolgár Kultúrotthon, a bolgár hagyományőrzés és a bolgár nemzeti ünnepek és közösségi események lebonyolításának színtere.

Az első generációs betelepülők számára az egyesület, az iskola és a templom megléte jelentette a szülőföldhöz való kötődést, a bolgár nemzeti tudat megőrzésének fórumát. A pravoszláv bolgár templom identitásmegőrző szerepe a második generáció esetében részben, a harmadiknál már majdnem teljes egészében az ismert társadalomtörténeti okoknál fogva elhanyagolható.

A múlt század kilencvenes éveitől kezdve gyakoribbá váltak a bolgár pravoszláv templomban az esketések, keresztlők, a templom papja hivatalos meghívott a hazai bolgárok ünnepein, május 24-én, a szláv írásbeliség és a bolgár kultúra ünnepének tiszteletére pedig rövid szertartást is tart a Széchenyi-hegyi gyermektáborban évről évre sorra kerülő bolgár ünnepen.

A múlt századi rendszerváltásig az addigi kultúrpolitika folytán mind magyar, mind bolgár részről a „magas” kultúra letéteményesének a budapesti Bolgár Kulturális Intézet számított. A bolgár szakot 1969-ben kezdtem az ELTE bölcsészkarán. Tanáraink arra biztattak, hogy járjunk a Bolgár Kulturális Központ rendezvényeire. Ma már oktatójukként én is arra biztatom a hallgatóimat, hogy menjünk együtt például a Széchenyi-hegyre vagy valamilyen rendezvényre a Bolgár Kultúrotthonba, a hazai bolgár kisebbség története pedig az egyetemi bolgár civilizációs tananyag része.

A magyarországi bolgárok életében jelentős változást hozott az 1993-as törvény a nemzeti és etnikai kisebbségekről. Először is, a magyarországi bolgárokat ettől fogva számítják a hazai kisebbségek közé, e törvény biztosítja a kisebbségi iskola alapításnak jogát, kisebbségi kiadványok kiadását, kisebbségi kutatóintézet létrehozásának és kisebbségi színház létrehozásának jogi kereteit.

Iskolát nem kellett a bolgároknak létrehozniuk, hiszen az folyamatosan működött 1918 óta, a második világháború után a bolgár állam biztosította a működési költségeket a VI. kerületi Bajza utcai épületben, delegálta az egyes szaktárgyak tanárait, a tanítókat, sőt az óvónőket is Bulgáriából, akik általában négyévente váltották egymást. Ennek a rendszernek nagy előnye az volt, hogy a Bulgáriából érkező pedagógus az anyaországbeli aktuális nyelvhasználatot és viselkedési kultúrát közvetítette. Pedagógiai szempontból megkérdőjelezhető,

jó-e, ha pl. a történelem vagy más tantárgy tanára négyévente változik. Ezzel együtt az iskola 93 éven át működött, az ott végzetek ma is szívesen emlékeznek rá, és nem értik, hogy miért kellett bezárni.

2011. szeptember 10-től a Bolgár Országos Önkormányzat a Bajza utcai épületben útjára indította a Bolgár Nyelvoktató és Kisebbségi Iskolát, amely az egyetlen tanintézmény, ahol a gyermekek elsajátíthatják a bolgár nyelvet és kultúrát. Kívánatos lenne, hogy a nyelvoktató iskola fenntartásához a bolgár és a magyar állam is adjon meg minden segítséget. Szeretném remélni, hogy az ide járó tanulók meg fogják kapni az útravalót kettős kötődésük ápolásához oly módon, hogy bolgár kötődésüket az iskola minden módon segíti.

1991-ben a Magyarországi Bolgárok Egyesülete pénzt kapott periodika kiadására. 1992-ben jelent meg a Haemus, a magyarországi bolgárok társadalmi és kulturális folyóirata. Az első számban találjuk az akkori főszerkesztőt, dr. Toso Doncsev sorait: „Napjainkban a magyar állam támogatása révén valóra válhat a bolgár közösség régi vágya: egy rendszeresen megjelenő kiadvány. A hagyományokhoz híven saját nyelvükön kívánunk szólni bolgárokhöz és magyarokhoz.”

A kiadvány kezdettől fogva kétnyelvű, és olvasható a neten is a www.bolgárok.hu oldalon.

A folyóirat méltatásával itt most nem foglalkozom, részben azért, mert a fennállásának 20. évfordulójára rendezett tudományos összejevetelen nagyon sok előadó foglalkozott ezzel, részben már magam is írtam erről (*A Bolgár Országos Önkormányzat kiadványai az identitás megőrzés szolgálatában*, in: *Nemzeti és etnikai kisebbségek Magyarországon a 20. század végén*, Osiris, 2001).

Arra azonban kitérnék, mennyire szerencsésnek tartom a Haemus szerkesztőbizottságának összetételét. Részt vesz benne a lap alapító főszerkesztője, magyarországi bolgár író, újságíró, néprajzos, magyar műfordító és könyvkiadó (az utóbbi időben bolgár könyveket magyarul csak a Napkút Kiadó ad ki), s a korábbi lapszámokban ott találjuk a szerkesztőbizottságban az ELTE bolgár lektorát is.

A Haemus fiatal műfordítóknak is megjelenési lehetőséget biztosít, s mint bolgár szakos októnak rendkívül jólesik, hogy korábbi bolgáros tanítványaink nevét látom a folyóirat lapjain fordítóként vagy szerzőként.

1994-ben tudományos konferenciával is ünnepelte a Magyarországi Bolgárok Egyesülete fennállásának 80. évfordulóját. A konferencia előadásait a *Balgarite v sredna i iztochna Evropa (A bolgárok Közép-és Kelet Európában)* című kötetben adta ki az egyesület, a bolgár minisztertanács mellett működő határon túli bolgárok hivatala, a Bolgár Tudományos Akadémia Demográfiai Intézete a Szófiai Szent Kliment Ohridszki Egyetem kiadójánál. A kötet bolgár nyelvű, más nyelvű annotációt, rezümét nem tartalmaz, így a benne szereplő előadásokat csak azok tudják használni, akik értenek bolgáruul. E kötetben a magyarországi szerzőkön kívül találunk írásokat a moldáviai (besszarábiai) bolgárok képviselőitől, a romániai bolgárok történetéről és jelenéről, néprajzi szokásairól, s tovább lehetne sorolni az érdekesnél érdekesebb előadásokat. Érdemes lenne azon elgondolkodni, hogy a kötetet magyarra fordítsuk, ily módon elősegítve a magyar történész, kultúrtörténész, szociológus kutatók munkáját. Egyetemi oktatóként látom, hogy különösen más tanszékeken sokszor

olyan, a bolgárokkal kapcsolatos szakdolgozati témát adnak, amelynek gazdag szakirodalma van bolgárral, esetleg ugyanazt valaki már megírta bolgárral.

A Bolgár Országos Önkormányzat kiadványaként jelent meg 2000-ben Petar Szotirov, a Debreceni KLTE akkori bolgár lektorának a könyve *Ezik i Zhivot (Nyelv és élet)* címmel, szociolingvisztikai kutatás a magyarországi bolgárokról. Ez az első ilyen jellegű összefoglaló munka, amelyet szintén csak bolgárral olvashatunk, viszont haszonnal forgathatják a bolgár szakos egyetemi hallgatók.

2002-ben jelent meg a Magyarországi Bolgárok Kutatóintézete és a Bolgár Országos Önkormányzat kiadványaként a *Balgari i ungarci 1000 godini zaedno (Bolgárok és magyarok – 1000 éve együtt)* című kötet, amely az ezen a címen folytatott tudományos konferencia anyagait tartalmazza. Ebben a hazai bolgáros kisebbségkutatókon kívül magyarországi és bulgáriai egyetemi és kutatóintézeti előadók írásai szerepelnek, szintén csak bolgárral és más nyelvű annotáció vagy rezümé nélkül.

2002-ben jelent meg a magyar Akadémiai Kiadónál egy konferenciakötet, melynek címe *Balgari v Ungariya*, illetve *Bolgárok Magyarországon*. A mindössze 200 lapon ugyanis bolgárral és magyarul is megtaláljuk a tanulmányokat. A kötetben olvashatunk a magyarországi bolgárok anyagi kultúrájáról, a bolgárkertészek szokásairól a XVIII–XX. században, a bolgár–magyar kétnyelvűség perspektíváiról, a magyarországi bolgár közösség etnikai identitásának problémáiról, valamint a művészet és identitás kérdéséről. A konferencia és a kötet kiadásának ötletgazdája a Bolgár Kulturális Fórum.

2003-ban ünnepeltük az ELTE bölcsészkarán a bolgár szak ötvenedik évfordulóját. Ez alkalomból tudományos konferenciát is rendeztünk a Magyar–Bolgár Baráti Társaság és a Bolgár Országos Önkormányzat támogatásával, a konferencia előadásait pedig a XIV. kerületi Bolgár Kisebbségi Önkormányzat anyagi segítségével adtuk ki *Ezik i identitet (Nyelv és identitás) – Gondolatok a bolgár önismeretről* címmel Veliko Tarnovóban. A kötetben magyarországi és bulgáriai egyetemi oktatók, kutatók előadásai olvashatók, vannak köztük magyar és bolgár nyelvű írások. Összesen ötven példány készült belőle, így nehezen lehet rábukkanni.

2009-ben a Bolgár Kulturális Fórum fennállása 10. évfordulóján *Toma Visanov és kora* címmel könyv jelent meg a Magyarországon alig ismert ikonfestőről, akinek munkái magyarországi ortodox templomokban is láthatók. A kötetben szereplő magyar nyelvű előadásokat bolgár és angol nyelvű rezümé, a bolgár nyelvűeket pedig magyar és angol nyelvű rezümé kíséri. A könyv kiadását több budapesti kerületi Bolgár Kisebbségi Önkormányzat támogatta. Kiadója a Bolgár Kulturális Fórum.

A konferenciák és kiadott kötetek segítenek abban, hogy a magyarországi bolgárokról tudományos elemzések szülessenek, és írott formában is rögzítsük egy adott korszak nyelvallapotát, kisebbségi jogi állapotát, szokásait. A kutatóknak pedig abban segít, hogy eredményeiket publikálhassák. A bolgarisztikai tanulmányokat ugyanis, hacsak nem nyelvtörténetről vagy régészetről van szó, elég nehéz közzétenni.

Fennállásának 15. évfordulóját ünnepelte ebben az évben a budapesti Mallo teatro bolgár színház, amely időről időre érdekes előadásokkal örvendezteti meg a hazai bolgár közösséget.

A hagyományörzés szempontjából nagy jelentőségűek a népi táncegyüttesek. Az első táncegyüttest, a Martenicát a Magyarországi Bolgárok Egyesülete hozta létre 1982-ben. Az együttes nemzetközi fesztiválokon nyert díjakkal dicsekedhet. Hosszú ideig az egyetlen bolgár népi táncegyüttes volt, amely a magyarországi bolgárok ünnepein szerepelt. (Nevét egyébként egy kedves bolgár népszokásról kapta, a tavaszváróként kitűzött piros és fehér sodrott fonalakból álló kitűzöt hívják martenicának.)

A Jantra együttest 1996-ban alapították magyarországi fiatalok. Északkelet-Bulgáriában hívnak így egy folyót, azon a tájon, ahonnan a bolgár kertészek származnak. A Jantra együttes egyre sikeresebben működik mind Magyarországon, mind bulgáriai és más nemzetközi fesztiválokon. A Jantra együttes táncosai nevelik a legkisebbeket, 4-6 éves kortól szerepelnek a bolgár gyerekek a Roszica (a Jantra mellékfolyója) együttesben. Amikor az évenként megrendezésre kerülő BulFest (táncünnap) esteken fellép a Roszica is, bepárasodik minden nagyszülői és szülői szem.

Véleményem szerint a hazai bolgár fiataloknak a szülőháza élményét már nem Bulgária adja, az ő hazaszeretetük a népi táncokban és a néphagyományok őrzésében fejeződik ki. A déd- és nagyszülők nemzedéke még hazautazott rokonlátogatóba. A fiatalok már ritkábban utaznak a rokonokhoz, s előfordul, hogy a bulgáriai és magyarországi bolgár fiatal angolul érti meg egymást. A bolgár nyelv kommunikációs szintű ismerete nélkül azonban nevezheti valaki magát bolgárnak, de inkább csak arról van szó, hogy az illető bolgár származású.

